

Przekonania studentów medycyny dotyczące leczenia choroby nowotworowej – doniesienie wstępne

Students' of medicine beliefs about treatment of cancer – preliminary report

Agata Zdun-Ryżewska¹, Gabriela Chojnacka-Szawłowska², Mikołaj Majkowicz¹,
Iwona Wasilewko¹

¹Katedra Psychologii, Gdański Uniwersytet Medyczny

²Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie

Psychoonkologia 2014; 3: 116–122

Adres do korespondencji:

dr Agata Zdun-Ryżewska
Katedra Psychologii
Zakład Badań nad Jakością Życia
Gdański Uniwersytet Medyczny
ul. Tuwima 15, 80-210 Gdańsk
tel./faks: +48 58 349 15 56
e-mail: azdun@gumed.edu.pl

Streszczenie

Cel pracy: Celem pracy było pilotażowe zbadanie przekonań dotyczących leczenia choroby nowotworowej w grupie studentów medycyny, ze względu na specyfikę tej grupy (z jednej strony bardziej zainteresowana kwestiami medycznymi, a z drugiej – dopiero na początku profesjonalnej edukacji).

Materiał i metody: W badaniu wzięto udział 77 osób studiujących na pierwszym roku medycyny na Gdańskim Uniwersytecie Medycznym, w roku akademickim 2012/2013. Posłużono się ankietą własnej konstrukcji. Do dalszej analizy wykorzystano 6 stwierdzeń dotyczących przekonań na temat leczenia choroby nowotworowej.

Wyniki: Spośród badanych 68% jest przekonanych o nieprawdziwości stwierdzenia o nieuleczalności raka, 6% wierzy w to, że choroba nowotworowa jest nieuleczalna. Wszyscy są przekonani o tym, że wczesne wykrywanie nowotworu zwiększa szansę na jego wyleczenie. Jak wynika z badań, 57% ankietowanych uważa, że wiele osób umiera z powodu braku nowoczesnych metod leczenia, a 26% uważa, że wiele osób umiera w następstwie błędów w leczeniu. Większość (87%) badanych nie zgadza się ze stwierdzeniem, że „jeżeli ktoś jest chory na raka, to lepiej mu o tym nie mówić”. O tym, że mobilizacja psychiczna i „wola życia” pomagają w radzeniu sobie z chorobą nowotworową jest przekonanych 92% ankietowanych.

Wnioski: Studenci pierwszego roku medycyny w większości są przekonani o nieprawdziwości stwierdzenia o nieuleczalności choroby nowotworowej. W badanej grupie znalazło się również 6% osób, które wierzą w to, że rak jest nieuleczalny. Wydaje się, że większość badanych nie ma zaufania do stosowanych metod leczenia chorób nowotworowych. Zdecydowana większość uważa, że pacjentów należy informować o rozpoznaniu choroby nowotworowej i jest świadoma wpływu sfery psychologicznej na proces leczenia. Ze względu na wstępny charakter doniesień potrzebne jest podjęcie dalszych badań dotyczących przekonań studentów medycyny na temat chorób nowotworowych.

Abstract

Background: The aim of this pilot study was to examine beliefs about cancer treatment in a group of medical students, which is a specific group (more concerned about medical issues, but also at the beginning of professional education).

Material and methods: The study involved 77 first year students studying medicine at the Medical University of Gdańsk in the academic year 2012/2013. A questionnaire of our own design was used.

Results: 68% are convinced of untrue statements of incurable cancer. 6% believe that cancer is incurable. Everyone is convinced that the early detection of cancer increases the chance of recovery. 57% of respondents believe that many people die because of lack of modern methods of treatment. 26% believe that

many people die from medication errors, but 48% are not sure what the situation is. The majority (87%) disagree with the statement that "if someone is sick with cancer, it is better not tell him/her about it". 92% of respondents are convinced that mobilization and the "will to live" help in coping with cancer.

Conclusions: First year students of medicine are mostly convinced of untrue statements of incurable cancer. In this group 6% of people believe that cancer is incurable. Most seem to have no confidence in the methods of treatment of cancer. The vast majority believe that patients should be informed about the diagnosis of cancer and are aware of the impact of psychological factors on the process of treatment. Because of the preliminary nature of this report, it is necessary to take further action to explore medical student's beliefs about cancer.

Słowa kluczowe: rak, leczenie, szkolnictwo.

Key words: carcinoma, therapeutics, education.

Wstęp

Wiele pojęć z obszaru psychologii, psychiatrii czy medycyny przeniknęło do języka potocznego i weszło w obręb tak zwanej wiedzy potocznej. Z całą pewnością dotyczy to również chorób nowotworowych. Każdy wie, co to jest nowotwór. Indywidualna wiedza o chorobie nowotworowej może być czerpana z różnych źródeł. Andersen i wsp. [1] podają, że jednym z nich może być doświadczenie jednostki (wiedza z pierwszej ręki). Drugim jest własna, szeroko pojęta wiedza, która wywodzi się ze specjalistycznych opracowań dotyczących chorób nowotworowych oraz obserwacji i kontaktów z chorymi na raka.

Pod tym względem bardzo ciekawa wydaje się grupa studentów pierwszego roku medycyny. Z jednej strony na pewno bardziej zainteresowana sprawami medycznymi niż ogół populacji, ale z drugiej – pierwszy rok nauki to początek drogi, na której końcu młodzi ludzie staną się profesjonalnymi lekarzami. Interesujące jest to, jak wygląda w oczach tej specyficznej grupy choroba nowotworowa.

W zestawie przekonań dotyczących choroby nowotworowej funkcjonujących w obszarze wiedzy potocznej rozpoznanie nowotworu jest jednoznaczne ze stwierdzeniem faktu zagrożenia życia. Sam okres wstępny, kiedy dokonuje się diagnozy, często jest przez doświadczonych lekarzy opisywany jako stan dużego zakłócenia równowagi psychicznej pacjenta, w trakcie którego doświadcza on silnego zagrożenia, niepewności i skrajnych emocji (zwłaszcza lęku) [2].

Dlatego właśnie celem pracy było zbadanie w grupie studentów medycyny przekonań dotyczących etapu, który rozpoczyna diagnoza nowotworu, czyli etapu leczenia.

Badania zostały zaprojektowane jako wstępne, przed podjęciem kolejnych działań służących pogłębionej analizie tego tematu.

Material i metody

W badaniu wzięło udział 77 osób studiujących na pierwszym roku medycyny na Gdańskim Uniwersytecie Medycznym, w roku akademickim 2012/2013. Średnia wieku badanych wynosiła 24 lata, a odchylenie standardowe – SD = 7,6. W skład badanej grupy weszły 63 kobiety oraz 14 mężczyzn, 12% osób pochodziło z obszaru wiejskiego, 6% z miasteczka do 20 tys. mieszkańców, 35% z miasta od 21 do 100 tys., a największa grupa, bo aż 47%, z miasta powyżej 100 tys. Wszystkie osoby wyraziły zgodę na udział w badaniach.

W pracy wykorzystano ankietę własnej konstrukcji. Zawierała ona 20 stwierdzeń oraz 2 pytania, wobec których można było się ustosunkować, wykorzystując siedmiopunktową skalę odpowiedzi: 1 – w ogóle nie wierzę, 2 – nie wierzę, 3 – raczej nie wierzę, 4 – trudno powiedzieć, 5 – raczej wierzę, 6 – wierzę, 7 – bardzo mocno wierzę. Dla potrzeb niniejszego artykułu wykorzystano pozycje z ankiety dotyczące przekonań związanych z leczeniem choroby nowotworowej.

Były to następujące stwierdzenia:

Wczesne wykrycie raka powiększa szansę wyleczenia.

Rak jest nieuleczalny.

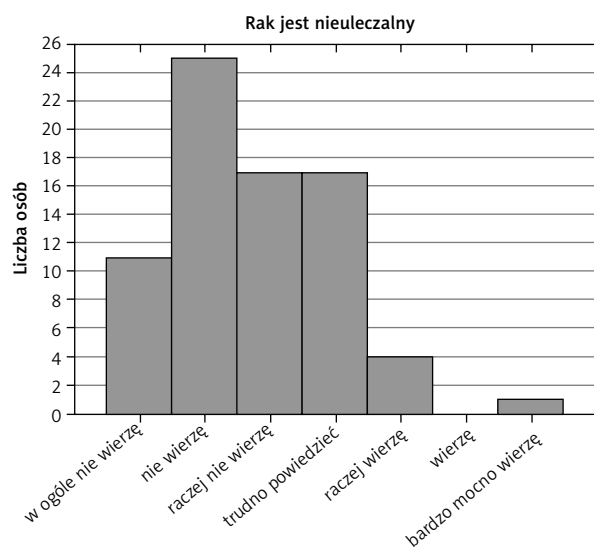
Wiele osób umiera na raka, bo zbyt późno zgłosiły się do lekarza.

Wiele osób umiera na raka, bo w Polsce nie ma nowoczesnych metod leczenia.

Wiele osób umiera na raka, bo są źle leczone.

Jeżeli ktoś jest chory na raka, to lepiej mu o tym nie mówić.

Duża mobilizacja psychiczna i wola życia pomagają zwalczać raka.

Rycina 1. Odpowiedzi na pytanie o nieuleczalność choroby nowotworowej

Figure 1. The answer to the question about incurability of cancer

Wyniki opracowano przy użyciu programu Statistica, wersja 10 (StatSoft Polska).

Wyniki

Badana grupa studentów medycyny w przeważającej większości jest przekonana o nieprawdziwości stwierdzenia o nieuleczalności raka (68% ustosunkowań: *w ogóle nie wierzę, nie wierzę, raczej nie wierzę*). Jednak aż 6% osób wierzy w to, że choroba nowotworowa jest nieuleczalna (wskazania: *raczej wierzę, bardzo mocno wierzę*). Dwie osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie (ryc. 1, tab. 1).

Wszyscy studenci pierwszego roku medycyny są przekonani o tym, że wczesne wykrywanie

Rycina 2. Odpowiedzi na pytanie mierzące przekonanie o tym, że wczesne wykrycie raka zwiększa szansę wyleczenia

Figure 2. Answers to the question concerning belief that early detection of cancer increases the chance of cure

Tabela 1. Odpowiedzi na pytanie o nieuleczalność choroby nowotworowej

Table 1. The answer to the question about incurability of cancer

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
w ogóle nie wierzę	11	14
nie wierzę	25	32
raczej nie wierzę	17	22
trudno powiedzieć	17	22
raczej wierzę	4	5
wierzę	0	0
bardzo mocno wierzę	1	1

nowotworu zwiększa szansę na jego wyleczenie (ryc. 2, tab. 2). Podobnie kształtują się odpowiedzi na zbliżone pytanie o kluczowe znaczenie jak najwcześniejszego zgłoszenia się do lekarza (ryc. 3, tab. 3). Łącznie odpowiedzi *raczej wierzę, wierzę i bardzo mocno wierzę* udzieliło 89% osób przekonanych o konieczności jak najszybszej konsultacji lekarskiej. Taki wynik już na wstępnym etapie edukacji medycznej jest obiecujący – może w przyszłości w postawach studentów skutkować przykładaniem dużej wagi do działań profilaktycznych i podkreślania znaczenia wczesnej diagnozy.

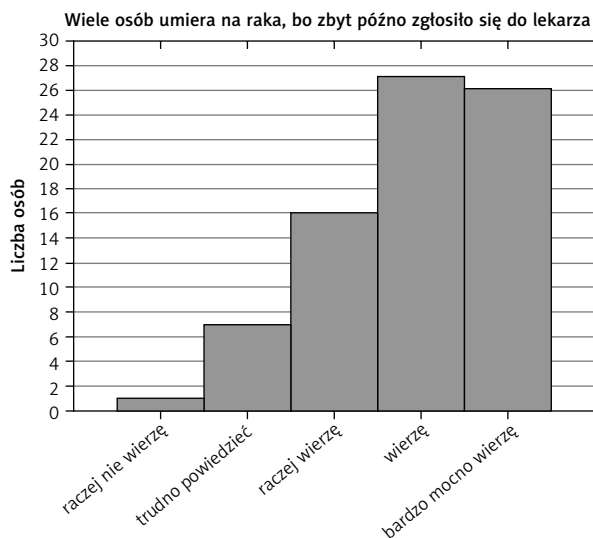
Ciekawy jest natomiast brak zaufania studentów medycyny do procedur leczenia chorób nowotworowych. Na pytania o nowoczesne metody leczenia oraz błędy w leczeniu padły interesujące odpowiedzi – 57% ankietowanych uważa, że wiele osób umiera z powodu braku nowoczesnych metod leczenia (odpowiedzi: *raczej wierzę, wierzę oraz bardzo mocno wierzę*). Kolejne 30% nie umie odnieść się do prawdziwości tego stwierdzenia (ryc. 4, tab. 4). Wprawdzie nieco mniej, bo 26%, uważa, że wiele osób umiera z powodu błędów w leczeniu, ale aż 48% nie jest pewnych, jak faktycznie wygląda sytuacja (ryc. 5, tab. 5).

Kolejne pytania dotyczyły w pewnym sensie psychologicznych aspektów choroby nowotworowej

Tabela 2. Odpowiedzi na pytanie mierzące przekonanie o tym, że wczesne wykrycie raka zwiększa szansę wyleczenia

Table 2. Answers to the question concerning belief that early detection of cancer increases the chance of cure

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
w ogóle nie wierzę	0	0
nie wierzę	0	0
raczej nie wierzę	0	0
trudno powiedzieć	0	0
raczej wierzę	4	5
wierzę	29	38
bardzo mocno wierzę	44	57

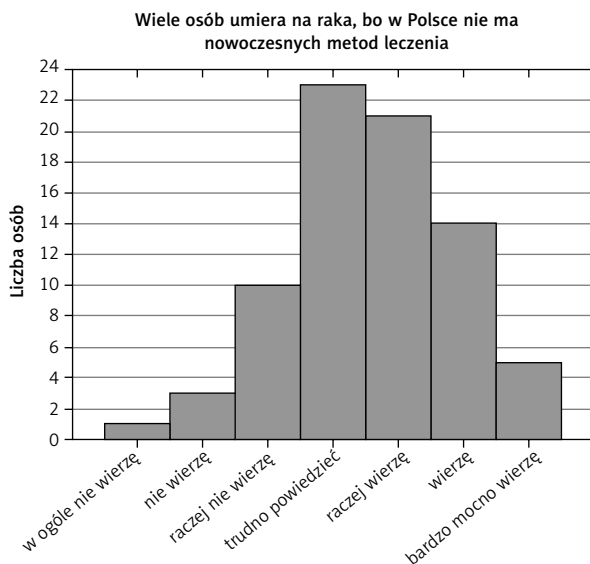

Rycina 3. Odpowiedzi na pytanie mierzące przekonanie o szkodliwości zwlekania z wizytą u lekarza w sytuacji choroby nowotworowej

Figure 3. Answers to the question concerning belief about harmfulness of delaying a visit to the doctor in case of cancer

wej i kontaktu z pacjentem. Większość badanych osób (87%) nie zgadza się ze stwierdzeniem, że „jeżeli ktoś jest chory na raka, to lepiej mu o tym nie mówić” (odpowiedzi: *w ogóle nie wierzę, nie wierzę, raczej nie wierzę*), 10% trudno określić swoje stanowisko w tej sprawie. Z powyższym stwierdzeniem zgadza się 3% badanych osób (ryc. 6, tab. 6).

Kolejne pytanie podkreśla świadomość możliwych uwarunkowań psychosomatycznych oraz ich

Rycina 4. Odpowiedzi na pytanie mierzące przekonanie o negatywnym wpływie braku nowoczesnych metod leczenia

Figure 4. Answers to the question concerning belief in the negative impact of the lack of modern methods of treatment in case of cancer

Tabela 3. Odpowiedzi na pytanie mierzące przekonanie o szkodliwości zwlekania z wizytą u lekarza w sytuacji choroby nowotworowej

Table 3. Answers to the question concerning belief about harmfulness of delaying a visit to the doctor in case of cancer

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
w ogóle nie wierzę	0	0
nie wierzę	0	0
raczej nie wierzę	1	1
trudno powiedzieć	7	9
raczej wierzę	16	20
wierzę	27	35
bardzo mocno wierzę	26	34

szczególnego znaczenia w całym procesie leczenia choroby nowotworowej u studentów medycyny. O tym, że mobilizacja psychiczna i „wola życia” pomagają w radzeniu sobie z chorobą nowotworową, jest przekonanych łącznie 92% ankietowanych studentów medycyny (odpowiedzi: *raczej wierzę, wierzę i bardzo mocno wierzę*) (ryc. 7, tab. 7).

Dyskusja

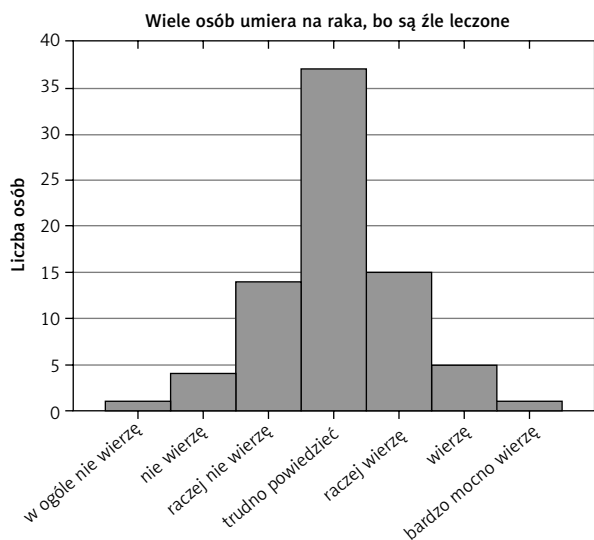
Pewnym ograniczeniem badań może być stosunkowo mała liczba osób badanych i posłużenie się tylko metodą sondażu diagnostycznego. Badania zostały zaprojektowane jako wstępne, temat bez wątpienia wymaga podjęcia dalszych działań eksploracyjnych. Wydaje się jednak, że już wyniki badania pilotażowego mówią coś o przekonaniach na temat chorób nowotworowych specyficznej grupy, jaką stanowią studenci medycyny.

Pierwsze zadane im pytanie dotyczyło przekonania o nieuleczalności choroby nowotworowej. Podobne badanie wśród studentów przeprowadziła M. Czarnecka-Iwańczuk. Głównym celem tej pracy była odpowiedź na pytanie: z czym kojarzy

Tabela 4. Odpowiedzi na pytanie mierzące przekonanie o negatywnym wpływie braku nowoczesnych metod leczenia

Table 4. Answers to the question concerning belief in the negative impact of the lack of modern methods of treatment in case of cancer

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
w ogóle nie wierzę	1	1
nie wierzę	3	4
raczej nie wierzę	10	13
trudno powiedzieć	23	30
raczej wierzę	21	27
wierzę	14	18
bardzo mocno wierzę	5	6

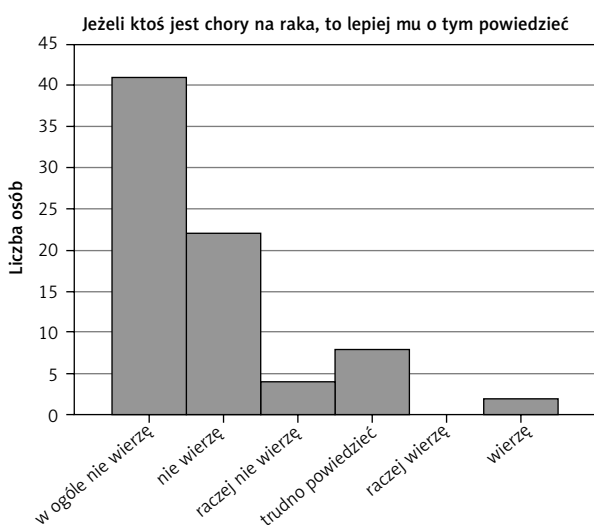

Rycina 5. Odpowiedzi na pytanie mierzące przekonanie o powiązaniu między śmiertelnością a błędami w leczeniu w przypadku choroby nowotworowej

Figure 5. Answers to the question concerning belief in the association between mortality and errors in cancer treatment

się choroba nowotworowa? W badaniu wykorzystano metodę swobodnych skojarzeń – polecenie brzmiało „jaki masz dwa skojarzenia z chorobą nowotworową?”. Przebadano 126 studentów różnych kierunków – głównie psychologii, historii, prawa, medycyny, matematyki, ekonomii, biologii. Uzyskano 252 skojarzenia, w których najczęściej powtarzały się *śmierć* (wymieniona przez 51 z 126 osób), *cierpienie* (24 osoby) oraz *ból* (22 osoby) [3].

Na tym tle 68% studentów medycyny przekonanych o nieprawdziwości stwierdzenia, że cho-

Rycina 6. Odpowiedzi na pytanie o nieinformowaniu osoby chorej na raka o rozpoznaniu

Figure 6. The question about not informing a cancer patient about the diagnosis

Tabela 5. Odpowiedzi na pytanie mierzące przekonanie o powiązaniu między śmiertelnością a błędami w leczeniu w przypadku choroby nowotworowej

Table 5. Answers to the question concerning belief in the association between mortality and errors in cancer treatment

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
w ogóle nie wierzę	1	1
nie wierzę	4	5
raczej nie wierzę	14	18
trudno powiedzieć	37	48
raczej wierzę	15	19
wierzę	5	6
bardzo mocno wierzę	1	1

roba nowotworowa jest nieuleczalna, to ciekawy wynik. Należy jednak pamiętać, że nawet w tej grupie (potencjalnie bardziej niż ogół społeczeństwa zainteresowanej medycyną) znalazło się 6% osób przekonanych o jej nieuleczalności.

Ciekawy jest brak konsekwencji tych 6% osób, które wierząc w nieuleczalność nowotworu, nie udzieliły spójnej z takim sposobem myślenia odpowiedzi w kolejnym pytaniu – o wczesne wykrycie nowotworu, które miałyby zwiększyć szansę na wyleczenie. Wszystkie osoby ankietowane zgodziły się z tym, że wczesna diagnoza poprawia rokowanie.

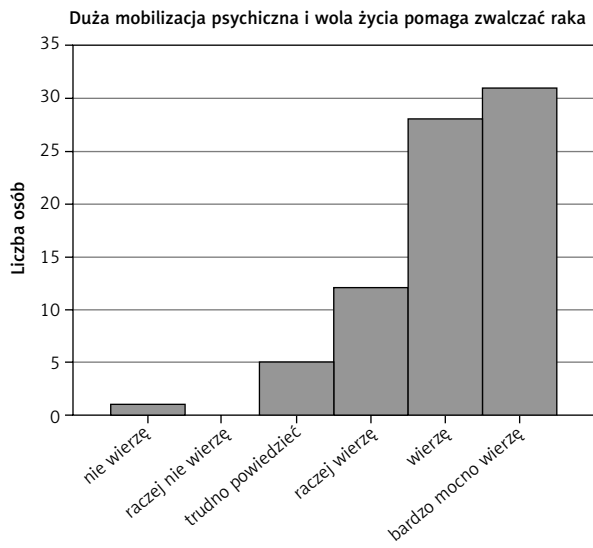
Taka postawa może sugerować połączenie wiedzy racjonalnej i emocji w stosunku do chorób nowotworowych. Badanie, które przeprowadzili Nęcki i Górski na próbie 832 mieszkańców różnych miast, wykazało, że postawy wobec raka są nasycone lękiem – 30% osób badanych wykazało postawę lękową w stopniu ponadprzeciętnym, 60% w stopniu umiarkowanym. Tylko 10% badanych wykazało zdecydowany brak lęku [4].

Jest to zjawisko o tyle ważne, że przekonania o nieuleczalności raka mogą głęboko ingerować w kreowanie zachowań antyzdrowotnych u pa-

Tabela 6. Odpowiedzi na pytanie o nieinformowaniu osoby chorej na raka o rozpoznaniu

Table 6. The question about not informing a cancer patient about the diagnosis

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
w ogóle nie wierzę	41	53
nie wierzę	22	29
raczej nie wierzę	4	5
trudno powiedzieć	8	10
raczej wierzę	0	0
wierzę	2	3
bardzo mocno wierzę	0	0

Rycina 7. Odpowiedzi na pytanie o znaczenie mobilizacji psychicznej i woli życia

Figure 7. Answers to the question about the importance of mental mobilization and the will to live

cjenta, a u lekarza mogą wpływać już na pierwsze kontakty z pacjentem [5].

Na przekonanie o nieuleczalności raka może wpływać nie tylko sam fakt „ciężkości” choroby (średnio 84% polskiego społeczeństwa uznaje raka za chorobę najgroźniejszą dla życia [6]), lecz także przekonanie o braku skutecznych metod leczenia. Ciekawe w tym kontekście są w pewnym sensie brak zaufania ponad połowy studentów medycyny do aktualnie stosowanych metod leczenia (pytanie dotyczące przekonań o deficycie nowoczesnych metod) oraz trudności w odniesieniu się przez prawie połowę ankietowanych do stwierdzenia, że dużo osób umiera na raka ze względu na błędy w leczeniu. Są to wskazania osób, które zdecydowały się na studiowanie medycyny. Być może przekonania ogółu populacji kształtują się jeszcze bardziej dramatycznie. Pozostaje pytanie o wpływ, jaki takie przekonania mogą wywierać na osobę obserwującą u siebie pewne niepokojące objawy, wstępnie definiowane jako nowotworowe.

Wykorzystane w badaniu stwierdzenie *jeżeli ktoś jest chory na raka, to lepiej mu o tym nie mówić* zastosowano w takiej samej formie, z identyczną skalą odpowiedzi w sondażu przeprowadzonym na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie 1148 osób w 1995 r. Ogólny rozkład odpowiedzi ukazał podział społeczeństwa polskiego na trzy w miarę równe liczebnie grupy. W skład pierwszej weszły osoby, które były przekonane, że nie należy omawiać takiego rozpoznania (32%). Drugą grupę tworzyły osoby przekonane o konieczności informowania (36,1%), a trzecią ci, którzy nie mieli

Tabela 7. Odpowiedzi na pytanie o znaczenie mobilizacji psychicznej i woli życia

Table 7. Answers to the question about the importance of mental mobilization and the will to live

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
w ogóle nie wierzę	0	0
nie wierzę	1	1
raczej nie wierzę	0	0
trudno powiedzieć	5	6
raczej wierzę	12	16
wierzę	28	36
bardzo mocno wierzę	31	40

zdania (31,5%). Z tych samych badań wynikało, że grupę osób chcących ukrywać rozpoznanie tworzyli respondenci przekonani o nieuleczalności raka. Może to sugerować obronny charakter takich deklaracji [7].

Wyraźnie widać, że przekonania studentów medycyny znacząco odbiegają od przedstawionego powyżej schematu, obserwowanego w populacji ogólnej. Większość badanych (87%) uważa, że należy informować osoby chorujące na raka, 10% nie ma zdania, a tylko 3% badanych zgadza się ze stwierdzeniem, że *jeżeli ktoś jest chory na raka, to lepiej mu o tym nie mówić*. Na pewno u studentów medycyny potrzebna jest gotowość do poruszania w przyszłości w rozmowie z pacjentami wszystkich tematów istotnych z punktu widzenia choroby czy prowadzonego leczenia. Lekarz, który nie umie albo nie chce przekazywać takich informacji, może wytworzyć w relacji z pacjentem tematy tabu, które oboje będą omijać. Istotne jest również to, że przy podstawowej gotowości lekarza do informowania najważniejsza jest postawa i gotowość pacjenta do odebrania takich informacji, która jest ważną wskazówką dla przeprowadzenia całego procesu. Są to kwestie, które warto podkreślać w dalszej edukacji studentów.

Ze stwierdzeniem, że *duża mobilizacja psychiczna i wola życia pomaga zwalczyć raka*, zgadza się 92% studentów pierwszego roku medycyny. Takie przekonania obserwowane już u studentów mogą w przyszłości owocować docenianiem znaczenia zespołu interdyscyplinarnego, w którego skład wchodzi nie tylko lekarz onkolog, lecz także psychiatra, psycholog, pielęgniarka i wszystkie osoby, które mogą mieć wpływ na motywację pacjenta do leczenia.

Taki wynik dobrze wpisuje się również w stale rosnące zainteresowanie psychoonkologią, która jest przecież stosunkowo młodą dziedziną medycyny. Psychoonkologia w pewnym uproszczeniu realizuje się na dwa sposoby. Pierwszym z nich jest

promocja zdrowia i profilaktyka, a drugim właśnie łagodzenie lub usuwanie psychicznych następstw choroby nowotworowej i jej leczenia [8].

Wnioski

Grupa studentów pierwszego roku medycyny jest w większości przekonana o nieprawdziwości stwierdzenia o nieuleczalności choroby nowotworowej. Jednakże również w tej specyficznej grupie znalazły się osoby (6%), które wierzą w to, że rak jest nieuleczalny.

Wydaje się, że większość badanej grupy nie ma zaufania do stosowanych metod leczenia (respondenci są przekonani, że na śmiertelność pacjentów wpływa brak nowoczesnych metod oraz możliwe błędy w leczeniu).

Zdecydowana większość badanych uważa, że pacjentów należy informować o rozpoznaniu choroby nowotworowej, i jest świadoma wpływu sfery psychologicznej na proces leczenia – może to świadczyć o otwartości na pracę w zespole interdyscyplinarnym, w którego skład wchodzi nie tylko lekarz, lecz także psychiatra, psycholog i inne osoby, które mogą pomóc pacjentowi.

Piśmiennictwo

1. Andersen BL, Cacioppo JT, Roberts DC. Delay in seeking a cancer diagnosis: Delay stages and psychophysiological comparison process. *Br J Soc Psychol* 1995; 34: 33-52.
2. de Walden-Gatuszko K. Wybrane zagadnienia psychoonkologii i psychotematologii. Psychologiczne aspekty choroby nowotworowej, umierania i śmierci. Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1992.
3. Czarnecka-Iwańczuk M. Skojarzenia z chorobą nowotworową wśród studentów. *Pielęgniarstwo Polskie* 2011; 3: 144-149.
4. Nęcki Z, Górski L. Przekonania i postawy społeczne wobec chorób nowotworowych. W: Kubacka-Jasiecka D, Łosiak W (red.). *Zmagając się z chorobą nowotworową*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999.
5. Chojnacka-Szawłowska G. Rozpoznanie choroby nowotworowej. Uwarunkowania psychologiczne. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1998; 92-95.
6. Chojnacka-Szawłowska G. Rozpoznanie choroby nowotworowej. Uwarunkowania psychologiczne. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1998; 100-101.
7. Chojnacka-Szawłowska G. Informowanie o rozpoznaniu choroby nowotworowej w opinii Polaków. *Psychoonkologia* 1994; 1: 27-32.
8. de Walden-Gatuszko K. *Psychoonkologia w praktyce klinicznej*. PZWL, Warszawa 2011.